

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

Utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten

Evaluation of the special needs education

Författarens namn
Malin Lindgren

Författarens namn
Pernilla Stolt

Examensarbete:	15 hp
Sektion:	Lärarytbildningen
Program:	Speciallärarprogrammet
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2011
Handledare:	Kenny Schylander
Examinator:	Ann-Elise Persson

Lindgren, M. & Stolt, P. (2011).

Utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.

Evaluation of the special needs education.

Högskolan, Kristianstad. Speciallärarprogrammet.

Abstract

Syftet med vår studie var att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas på sex skolor i en kommun. Vi ville i vår studie söka svar på om skolor lever upp till de nationella och lokala kraven som ställs på utvärdering. Arbetet ger en översikt av tidigare forskning inom utvärdering och vilka krav som ställs utifrån styrdokumentet. Genom intervjuer med skolchef och rektorer ville vi kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas.

Sammanfattningsvis pekar resultaten av vår undersökning på att kommunen utvärderar den specialpedagogiska verksamheten som en del i skolans utvärderingsarbete med hjälp av utvärderingsmodellen Qualis. Den specialpedagogiska utvärderingen görs främst på individnivå och framförallt i ämnet svenska. Kommunen lever i stora drag upp till kraven på utvärdering enligt styrdokumentet.

Nyckelord: kvalité, specialpedagogik, särskilt stöd, utvärdering

Malin Lindgren

Pernilla Stolt

Handledare: Kenny Schylander

Examinator: Ann-Elise Persson

INNEHÅLL

1	INLEDNING	5
1.1	Bakgrund	5
1.2	Studiens avgränsning.....	6
1.3	Syfte och problemformulering	7
2	LITTERATURGENOMGÅNG	8
2.1	Styrdokument	8
2.1.1	Salamancadeklarationen.....	8
2.1.2	Skollagen.....	9
2.2	Läroplaner	10
2.2.1	Lpo -94	10
2.2.2	Lgr -11	11
2.3	Skillnaden mellan uppföljning och utvärdering	11
2.4	Specialpedagogik, en historisk tillbakablick.....	12
2.5	Specialpedagogik	13
2.6	Särskilt stöd	14
2.7	Utvärdering, en historisk tillbakablick.....	15
2.8	Utvärdering.....	17
2.9	Speciallärares roll i utvärdering	19
2.10	Utvärderingsmodell.....	20
3	TEORI	21
3.1	Systemteoretiskt perspektiv.....	21
4	METOD	23
4.1	Metodöverbäggande	23
4.2	Val av metod	24
4.3	Pilotstudie.....	25
4.4	Undersökningsgrupp	26
4.5	Genomförande	27
4.6	Bearbetning	27
4.7	Tillförlitlighet	28
4.8	Etik	29
5	RESULTAT OCH ANALYS	30
5.1	Respondenternas syn på utvärdering.....	32
5.1.1	Respondenternas syn på skillnaden mellan utvärdering och uppföljning.....	33
5.2	Respondenternas uppfattningar om hur den specialpedagogiska verksamheten utvärderas.	33
5.2.1	Utvärdering av den specialpedagogiska verksamhetens ämnen.....	36
5.3	Respondenternas syn på ansvaret för att uppfylla de nationella och lokala kraven på utvärdering.	36
5.3.1	Respondenternas syn på ansvaret för att uppfylla de nationella och lokala kraven på utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.....	37
5.4	Respondenternas val av utvärderingsmodell.....	37
5.5	Respondenternas visioner om utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.	38
6	RESULTATSAMMANFATTNING OCH DISKUSSION	40

6.1	Resultatsammanfattning	40
6.2	Diskussion	41
6.3	Metoddiskussion.....	45
6.4	Tillämpning	46
6.5	Fortsatt forskning	47
7	SAMMANFATTNING	48
8	REFERENSER	50
BILAGOR	54

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

Skolverkets (2008, b) krav på landets skolor om dokumentation och utvärdering har ökat de senaste tio åren. Enligt Skollagen (1990) finns regler om att alla elever ska ha en individuell utvecklingsplan med skriftliga omdömen om elevers kunskapsutveckling i olika ämnen. Om en elev inte befaras uppnå de kunskapskrav som förväntas enligt läroplanen ska enligt Skollagens tredje kapitel ett åtgärdsprogram upprättas. Enligt Skollagen ska det i varje kommun finnas en av kommunfullmäktige antagen skolplan som regelbundet följs upp och utvärderas.

I alla kommuner skall det finnas en av kommunfullmäktige antagen skolplan som visar hur kommunens skolväsende skall gestaltas och utvecklas. Av skolplanen skall särskilt framgå de åtgärder som kommunen avser vidta för att uppnå de nationella mål som har satts upp av skolan. Kommunen skall kontinuerligt följa upp samt utvärdera skolplanen (Skollagen, 1990, kap. 2, § 8).

Vår erfarenhet är att den specialpedagogiska verksamheten utvärderas i mindre utsträckning än den ordinarie undervisningen och då oftast med frågeställningar om antalet barn i behov av särskilt stöd och inte kvalitén i stödet. Området är viktigt att studera eftersom utvärdering är av betydelse för kvalitetsutvecklingen, därför valde vi att kartlägga och undersöka på vilket sätt olika skolor i en kommun utvärderar specialpedagogiskt stöd, vilka utvärderingsmetoder som finns och vilka krav som ställs på skolor att utvärdera specialpedagogiskt stöd utifrån lagar och förordningsregler (Skolverket, 1997).

Att utvärdera skolverksamheten innebär att granska och värdera särskilt utvalda delar gentemot överenskomna kriterier. (Skolverket, 1999, a, s.34).

Grundskoleförordningen (1997) föreskriver att om det från skolans personal, en elev eller elevens vårdnadshavare framkommer att eleven behöver särskilt stöd är det rektors ansvar att utreda och vid behov se till att ett åtgärdsprogram upprättas. Av åtgärdsprogrammet ska det gå att utläsa vilka behov som finns, hur de ska följas upp och utvärderas.

I den nya läroplanen Lgr -11 (Skolverket, 2011) som gäller från terminsstart 2011 står att:

Rektorn ansvarar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen och kunskapskraven. Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att undervisningen och elevhälsans verksamhet utformas så att eleverna får det särskilda stöd och den hjälp de behöver. (Skolverket, 2011, s. 15).

Utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten är ett viktigt forskningsområde för att säkerställa kvalitén och utveckla undervisningen för elever i behov av särskilt stöd. Utvärdering av åtgärderna ska leda till att bättre kunna förstå och förklara för att sedan förnya, förbättra och utveckla verksamheten enligt de Nationella kvalitetsgranskningarna vilka Skolverket (1998) genomfört.

1.2 Studiens avgränsning

Studien avgränsas till att kartlägga och studera hur en skolledare och fem rektorer utvärderar den specialpedagogiska verksamheten i en kommun.

1.3 Syfte och problemformulering

Syftet med vår studie är att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas på sex skolor i en kommun. Vi vill i vår studie söka svar på om skolorna lever upp till de nationella och lokala kraven som ställs på utvärdering.

Vi har i vår studie prioriterat tre frågeställningar:

- Hur utvärderas den specialpedagogiska verksamheten?
- Vilka ämnen/områden inom den specialpedagogiska verksamheten utvärderas?
- Vilka metoder/verktyg använder skolorna för att utvärdera den specialpedagogiska verksamheten?

2 LITTERATURGENOMGÅNG

I litteraturgenomgången presenterar vi tidigare forskning om specialpedagogik, särskilt stöd och utvärdering. Begrepp som är aktuella för studiens syfte förklaras. Utvärdering belyses utifrån den forskning som är gjord och därefter görs en historisk tillbakablick, som ett sätt att öka förståelsen. Som avslutning ser vi på speciallärares roll i utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.

2.1 Styrdokument

2.1.1 Salamancadeklarationen

Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997) och Salamanca +10 (2004), en uppföljning av den från 1997, som antogs i Salamanca i Spanien av Unescorådet – FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur anger riktlinjer för ett samarbete länder emellan för elever i behov av särskilt stöd. Syftet är bl a att ge regeringar, internationella organisationer och andra organ underlag för planering och vägledning för elever i behov av särskilt stöd.

Deklarationen uppmanar alla regeringar att prioritera förbättringar av sina utbildningssystem så att skolan kan möta alla elever oavsett olikheter i ”en skola för alla”. För att lyckas med ”en skola för alla” betonas vikten av en integrerad undervisning där alla barn undervisas inom det ordinarie skolväsendet. Vidare hänvisar deklarationen till att det krävs förändringar inom olika skolområden t ex läroplaner och kursplaner, lokaler, organisation, pedagogik och utvärdering för att nå målet om ”en skola för alla”.

Vidare menar de i Salamancadeklarationen och Salamanca + 10 (2006) att det krävs en större utbildningsreform för att förbättra kvalitén för elever i behov av särskilt stöd.

Internationella deklarationen om utbildning för alla har understrukt behovet av en metodik som sätter barnet i centrum och som syftar till framgångsrik utbildning för alla barn. Om man tillämpar mer flexibla och anpassningsbara system som kan ta bättre hänsyn till barnens olika behov, bidrar man både till pedagogiska framgångar och till integreringen. (s. 24).

För att följa varje enskilt barns utveckling, skall bedömningsrutinerna ses över. Utvärderingen av inlärningsutvecklingen bör byggas in i den normala undervisningsprocessen, så att elever och lärare hålls underrättade om den kunskapsnivå som uppnåtts och för att kartlägga svårigheter och hjälpa eleverna att övervinna dem. (s. 25).

Salamanca vill få oss att se utbildningssvårigheter på ett nytt sätt. Det nya tankesättet baseras på övertygelsen att metod- och organisationsförändringar som sker i mötet med elever med svårigheter kan – under särskilda omständigheter – förbättra för alla elever. På så sätt kan elever som nu anses ha särskilda behov komma att ses som de som driver utvecklingen mot en rikare utbildningsmiljö. (s. 44).

2.1.2 Skollagen

Enligt Skollagen (1990) skall det i varje kommun finnas en av kommunfullmäktige antagen skolplan. Kommunen skall kontinuerligt följa upp och utvärdera skolplanen. Hur utvärderingen ska gå till är upp till varje kommun att avgöra. Enligt skollagens fjärde kapitel skall det bedrivas ett systematiskt kvalitetsarbete på nationell-, huvudmanna- och enhetsnivå för att säkerställa kvalitén på skolors verksamhet. Bestämmelserna föreskriver statlig kvalitetsgranskning och nationell uppföljning. På huvudmanna- och enhetsnivå krävs kontinuerlig planering, uppföljning och utveckling av skolors verksamhet. Lagen förskriver att det systematiska kvalitetsarbetet ska dokumenteras och om det framkommer brister i verksamheten ansvarar huvudmannen för att åtgärder vidtas. Enligt Skollagens 26:e kapitel ska statens skolinspektion granska kvaliteten i skolors verksamhet. För att staten ska kontrollera om kommuner fullföljer och lyckas i sitt uppdrag finns krav på att upprätta kvalitetsredovisningar. I dem ska skriftliga bedömningar av måluppfyllelsen i förhållande till skolplanen respektive arbetsplanen samt slutsatser om vilka

åtgärder som vidtagits och behöver vidtas (Skolverket, 1997). 1997 skärpte staten kraven för kommuner och skolors utvärderingar. I förordningen (SFS 1997: 702) står:

1 § Varje kommun och skola skall årligen upprätta skriftliga kvalitetsredovisningar som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av skolplanen respektive arbetsplanen.

2 § En kvalitetsredovisning skall innehålla en bedömning av dels i vilken mån målen för utbildningen nåtts, dels vilka åtgärder som behövs om målen inte har uppnåtts.

Enligt den nya skollagen som träder i kraft höstterminen 2011 tas kraven på kvalitetsredovisningar och kommunala skolplaner bort. Huvudmannen ska planera, följa upp och utveckla sin verksamhet på lämpligaste sätt samt kontinuerligt dokumentera. Vid eventuella brister i skolans verksamhet som framkommer vid en utvärdering måste huvudmannen alltid agera (Skolverket, 2010).

2.2 Läroplaner

Nedan följer en genomgång av Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) och Lgr -11 (Skolverket, 2010) när det gäller utvärdering av verksamheten på olika nivåer.

2.2.1 Lpo -94

Enligt läroplanens (Utbildningsdepartementet, 1994) kapitel ett, skolans värdegrund och uppdrag, ska verksamheten utvärderas:

Genom att välja kurser och ämnen och genom att delta i planeringen och utvärderingen av den dagliga undervisningen, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar. (kap. 1, s. 5).

Skolans verksamhet måste utvecklas så att den svarar mot uppställda mål. Huvudmannen har ett givet ansvar för att så sker. Den dagliga pedagogiska ledningen av skolan och lärarnas professionella ansvar är förutsättningar för att skolan utvecklas kvalitativt. (kap. 1, s. 7).

Läroplanens (Utbildningsdepartementet, 1994) kapitel två anger mål och riktlinjer för skolans verksamhet där mål att sträva mot anger inriktningen på arbetet och anger en önskad kvalitetsutveckling. Mål att uppnå anger vad eleverna minst måste ha lärt sig innan de lämnar skolan. Ansvarig för att målen uppnås är skolan och kommunen.

Rektor ansvarar för att en lokal arbetsplan upprättas samt för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen i skolplanen och den lokala arbetsplanen. (kap. 2, s.16).

Läraren skall enligt styrdokumentet:

*tillsammans med eleverna planera och utvärdera undervisningen. (kap. 2, s. 13).
utifrån kursplanernas krav allsidigt utvärdera varje elevs kunskapsutveckling, muntligt och skriftligt redovisa detta för eleven och hemmen samt informera rektorn. (kap. 2, s. 16).*

2.2.2 Lgr -11

Den nya läroplanen, Lgr -11 (Skolverket, 2011) som gäller från höstterminen 2011 är väldigt lik Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) när det gäller kraven för utvärdering. Det sker förändringar under två punkter. I kapitel ett stod tidigare att skolans verksamhet måste utvecklas mot uppställda mål vilket är ändrat till att skolans verksamhet ska utvecklas mot nationella mål. I kapitel två sker en förändring i och med borttagandet av den lokala arbetsplanen och istället ska resultaten utvärderas i förhållande till de nationella målen och kunskapskraven.

2.3 Skillnaden mellan uppföljning och utvärdering

Det är vanligt att skolor och kommuner blandar ihop utvärdering och uppföljning. Det är viktigt att se skillnaden på begreppen för att veta när man ska använda vilket. Uppföljning är en aktivitet

som görs fortlöpande enligt fasta rutiner. Uppföljningen granskar hur en verksamhet utvecklas. Utvärdering sker vid särskilda tillfällen och är en djupare och mer analys (Skolverket, 1999, b; Lindgren, 2006). Skolverket definierar begreppen enligt följande:

Den viktigaste skillnaden mellan uppföljning och utvärdering är att utvärderingen innehåller ett värderande inslag. Insamlat material värderas mot kriterier av något slag. En annan viktig skillnad är att utvärdering är avgränsad till särskilt utvalda områden till skillnad från uppföljning som saknar denna tydliga avgränsning (Skolverket, 1999, a, s.11).

2.4 Specialpedagogik, en historisk tillbakablick

Specialpedagogiken har sin historiska utgångspunkt i införandet av allmän folkskola 1842. Ibland uppstod problem med elever som visade svårigheter i skolsituationen, för att åtgärda problematiken växte det fram olika alternativa lösningar (Skolverket, 2008, b). Efterhand särskiljdes elever inom folkskolan i huvudsak på medicinska, psykologiska och sociala grunder. Bedömningarna som gjordes utifrån elevers svårigheter var individrelaterade. I början av 1900-talet och femtio år framåt fortsatte de särskiljande åtgärderna och med utökad hjälpklassundervisning. I betänkandet från 1946 års skolkommision (Skolverket, 2008, b) gavs förslag om att skapa ”en skola för alla” och att det särskilda stödet skulle ges inom klassens ram förutom för de svagt begåvade eleverna som skulle få fortsatt stöd i hjälpklasser. I införandet av grundskolan 1962 följdes inte de tankar som 1946 års skolkommision gav utan anvisningar gavs om flera särskiljande alternativ, t ex hörsel- och synklasser. Läroplanen (Skolverket, 2008) gav riktlinjer om att elever i vanliga klasser skulle få särskilt stöd i t ex läsklinik om behov fanns. Antalet elever i behov av specialpedagogiska insatser ökade kraftigt. Genom SIA-utredningen som presenterades under 70-talet tillkom en förändrad syn till stödet till elever i behov av särskilt stöd. I utredningen talade det om ”en skola med undervisningssvårigheter” snarare än ”elever i skolsvårigheter”. Utredningen tog utgångspunkt i att skolan skulle anpassa sitt arbetssätt till den enskilda elevens behov. Enligt skolverket (2008, b) tog sin utgångspunkt i ”en skola för alla” och att skolan ska anpassa undervisningen till elevers förutsättningar.

Enligt Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997) och Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) ska skolan utgå ifrån begreppet ”en skola för alla”. Det innebär att alla elever i den svenska grundskolan ska få en likvärdig utbildning och uppnå uppställda läroplansmål för undervisningen. Enligt Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) kap. 1 ska:

- undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.
- ta utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper, främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling.

och att man i skolan skall ta hänsyn till:

- elevernas olika förutsättningar och behov.
- att det finns också olika vägar att nå målet.
- att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.

2.5 Specialpedagogik

Specialpedagogik är när speciella åtgärder vidtas eftersom den vanliga pedagogiken inte räcker till för att elever ska uppnå läroplansmålen (Ahlberg, 2007; Persson, 2008). Det förebyggande arbetet ska utgöra kärnan i den specialpedagogiska verksamheten (Persson, 2008). Vilka insatser och åtgärder som vidtas beror på vilket specialpedagogiskt perspektiv de undervisande pedagogerna tar utgångspunkt i och det kan få olika konsekvenser för den enskilda eleven. Nilholm (2007) hänvisar till tre olika synsätt inom specialpedagogiken, det kompensatoriska och det kritiska perspektivet samt dilemmaperspektivet. Det kompensatoriska synsättet utgår ifrån att kompensera brister hos eleven och ”hinna ikapp” och normalitet fokuseras. Det kritiska perspektivet är kritisk till det kompensatoriska och att skolan istället måste förebygga eventuella svårigheter för eleven i mötet med skolan. Dilemmaperspektivet utgår ifrån en inkluderande organisation där alla elever skapar kunskaper och upplevelser gemensamt och hänsyn tas till elevers olika behov och förutsättningar. Skolan ska bedöma elevers kunskaper utifrån varje elevs

förutsättningar vilket inte överrensstämmer med Lpo -94:s (Utbildningsdepartementet, 1994) uppnåendemål, där alla elever ska uppnå målen oavsett olika förutsättningar. En fördel med att urskilja elever enskilt eller till olika gruppkonstellationer är att eleverna där får tillgång till mer resurser vilket har visat sig främjar eleverna (Nilholm, 2007). Den specialpedagogiska traditionen utgår ifrån ett kategoriskt perspektiv. Svårigheternas ses som individbundna och skolan arbetar med att åtgärda problematiken kortsiktigt (Emanuelsson, Persson & Rosenqvist, 2001).

Enligt Salamancasdeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997) och Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) ska skolan ta sin utgångspunkt i ett inkluderande perspektiv där elever ges särskilt stöd i sin ordinarie klass. Egelund, Haug och Persson (2006) menar att inkludering innebär tydliga krav, förväntningar och skyldigheter när det gäller relationen mellan den enskilde och kollektivet. De hänvisar till flera undersökningar som visat att segregering av elever, vilket innebär att elever ges särskilt stöd utanför den ordinarie undervisningsgruppen, bidrar till en försämring av elevens självbild och att både elevens egna förväntningar och omgivningens förväntningar är lägre vilket i sin tur bidrar till eleven presterar sämre. I Skolverkets allmänna råd (2008, a), för arbete med åtgärdsprogram framgår att:

Skolan ska sträva efter att alla elever får sin undervisning i den klass eller grupp som eleven normalt tillhör. En åtgärd som innebär att en elev arbetar utanför sin ordinarie klass eller grupp är ett ingrepp som påverkar elevens vardagliga kontakt med sina klasskamrater. (s.18).

2.6 Särskilt stöd

Om en elev inte befaras uppnå läroplansmålen ska särskilt stöd ges enligt Grundskoleförordningen (1997).

En elev skall ges stödundervisning, om det kan befaras att eleven inte kommer att nå de mål som minst skall ha uppnåtts vid slutet av det femte och det nionde skolåret eller om eleven av andra skäl behöver särskilt stöd. (kap.5, § 4).

Särskilt stöd skall ges till elever med behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd skall i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör. Om det finns särskilda skäl får sådant stöd i stället ges i en särskild undervisningsgrupp. (kap.5, § 4).

Det finns svårigheter av olika slag såsom inlärningsvårigheter, sociala och emotionella svårigheter och läs- och skrivsvårigheter vilka många gånger tar utgångspunkt utifrån ett kategoriskt perspektiv. Det förekommer sällan resonemang som förklarar barnets svårigheter med det som kan beskrivas som omgivningsfaktorer. Specialpedagogerna utgår ofta ifrån ett individualistiskt synsätt som är inriktat på kompensatoriska åtgärder då redan svårigheter har uppstått. Det efterlyses istället att specialpedagogen utvecklar ett samspel mellan det individuella och det omgivande. Det vill säga att man har förebyggande handlingsstrategier som möjliggörs på olika nivåer (Asmervik, Ogden & Rygvold, 1993; Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården & Jacobsson, 2004).

Det finns elever som har sämre förutsättningar att klara studierna. För att lyckas behöver de utmaningen i det kollektiva samtalet, som finns i traditionell klassrumsundervisningen (Egelund, Haug & Persson, 2006). Det kan vara så att miljön i skolan är en möjlig orsak till elevers svårigheter att uppnå skolans krav. Specialundervisning bedriven skild från annan undervisning måste tillgripas med försiktighet. De flesta elever har en mycket begränsad nytta av isolerad specialundervisning samtidigt som det finns elever som bara kan hjälpas genom den kompetens som specialpedagogiskt stöd av god kvalitet representerar. Svenska skolan är tämligen oreglerad i avgörandet om en elev ska få specialpedagogiskt stöd eller inte. Konsekvensen blir att en skola betraktar något som ett problem som kräver specialpedagogiska insatser medan en annan skola löser det inom ramen för den vanliga pedagogiska verksamheten. Utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten är inte särskilt vanlig (Persson, 2008).

2.7 Utvärdering, en historik tillbakablick

Utvärdering har funnits med länge. En tidig typ av utvärdering var redan på 1800-talet katekesförhören. De utgjorde mer kontroll än utvärdering (Skolverket 1999, b). 1860 gjordes de första försöken från staten att utvärdera skolan. Folkskoleinspektörer tillsattes i syfte att

kontrollera och förbättra undervisningen. Det som då utvärderades var elever, kurser, program och skolans allmänna förutsättningar. Under 1900-talet har utvärderingens roll och betydelse styrts av de förändringar den svenska skolan genomgått. (a.a.). När grundskolan infördes 1962 fick Skolöverstyrelsen i uppgift att följa och utvärdera skolan (Lindgren, 1993). 1969 presenterades en ny läroplan, Lgr -69 som antogs i riksdagen 1970. Mellan åren 1972–1975 införde skolöverstyrelsen ett mål- och utvärderingsprojekt som resulterade i centralt utarbetade måldokument. Dessa låg till grund för utvärdering av skolans undervisning och som underlag för målrelaterade prov och betygssättning (Myndigheten för skolutveckling, 2007, c).

I slutet av 1980-talet betonades utvärdering och krav på effektivitet (Skolverket 1999, b; Lindgren, 1993). Våren 1991 gjordes en undersökning som visade att skolledarna hade goda kunskaper om utvärdering, lärarna däremot var mycket okunniga om utvärdering och vad som skulle utvärderas (Lindgren, 1993).

Sedan början av 1990-talet har utvärderingen blivit mer betydelsefull eftersom skolan har förändrats från en regel- och resursstyrning till mål- och resultatstyrning. I ett regel- och resurssystem har utvärdering mindre betydelse eftersom utvärderingens roll är att kontrollera att anvisningar och regler följs (Skolverket, 1999, b). I en mål- och resultat styrd skola har utvärderingen en större betydelse eftersom utvärderingen ska kontrollera att målen uppfylls. Skolans resultat ska utvärderas och leda till vidare utveckling. Landets kommuner och skolor har ansvar för att riktlinjerna följs och att de nationella målen uppnås. Kommun och skolor ansvarar för att verksamheten utvärderas (Skolverket, 1999, a). Utvärderingen kom att spela en allt viktigare roll för kvalitetsbedömning, förbättringsarbete och information i skolreformen Lpo -94 (Skolverket, 2001; Utbildningsdepartementet, 1994).

Undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följas upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med så väl hemmen som med det omgivande samhället. (Utbildningsdepartementet, 1994, s. 7).

2.8 Utvärdering

Utvärdering innebär någon form av kvalitetsbedömning som förutsätts bygga på information som har hämtats på ett systematiskt sätt. Syftet med utvärderingen måste ha klargjorts innan arbetet påbörjas (Franke-Wikberg, 1993; Lindgren, 2006).

Det är en skillnad mellan utvärdering i skolan och utvärdering av skolan. Utvärdering kan delas i två områden, individutvärdering och programutvärdering. Individutvärdering innebär en kontroll av elevers utbildningsresultat när det gäller enskild elev som vanligtvis kontrolleras genom olika tester. Individutvärdering har funnits så länge vi har haft en skola. Programutvärdering är en analys av verksamhetens olika delar, t ex ett arbetspass, ett arbetsområde, en termins arbete och/eller på vilket sätt skolan organiserar sina resurser (Franke-Wikberg, 1993; Lindgren 1993). Utvärdering av skolan som system, organisation, institution eller process har inte funnits lika länge, men har blivit vanligare under de senaste decennierna (Skolverket, 1999, b). Både individ och programutvärderingens kvalitet bedöms utifrån de resultat som framkommit relaterat till uppsatta mål för verksamheten.

Franke-Wikberg (1993) hänvisar till fem centrala frågor som ökar förutsättningarna för en utvärdering som kan bidra till att höja kvalitén för verksamheten. Frågeställningarna är nödvändiga för att kritiskt kunna granska utvärderingens resultat.

- Varför görs utvärderingen?
- Vad ska utvärderas?
- För vem görs utvärderingen?
- Vem utför utvärderingen?
- Hur genomförs utvärderingen?

En god utvärdering kan bidra till att göra styrkorna och svagheter begripliga och kan därmed visa vägen för fortsatt utveckling (a.a.). Skolverket (1999, a) hänvisar till en trappa (figur 1) som beskriver strukturen för utvärdering utifrån liknande frågeställningar som Franke-Wikberg (1993) relaterar till. Skolverket poängterar att en utvärdering ska innehålla olika slags frågor.

Huvudfrågorna ska vara tydliga och avgränsade eftersom de påverkar utvärderingens uppbygg, genomförande och resultat.

Figur 1: Skolverkets utvärderingstrappa.

(Skolverket, 1999, a, s. 12)

Skolan ska granska och värdera särskilt utvalda delar, vilket innebär en avgränsning och utvärdering av ett aktuellt område. Det är uppgifter som värderas och samlas in i förhållande till överenskomna kriterier från t ex, läroplan, kursplan eller arbetsplan. Vad som ska utvärderas kommer parterna överens om från fall till fall. Vilka kriterier som gäller redovisas så att den som tar del av resultatet ska kunna se på vilka grunder utvärderingen gjorts (Skolverket, 1999, a). Utvärdering ger bra information om skolans verksamhet och behov. Utvärderingen har en viktig roll i den lokala skolutvecklingen. Förutom information om i vilken utsträckning lokala och nationella mål uppnås ger det också ett underlag för skolor och kommuner att skapa en framgångsrik skolutveckling (Skolverket, 1999, b). Nödvändiga förutsättningar för en fungerande kvalitetsutveckling och måluppfyllelse är ett systematiskt uppföljnings- och utvärderingsarbete. Det finns starka bevis för att uppföljning och utvärdering är effektivt för en verksamhetsutveckling. Ett argument för uppföljning och utvärderingsarbete är att det leder till en förbättring av verksamheten. Utvärderingarnas information ligger många gånger inte till grund för något beslutsfattande. Det är inte ovanligt att utvärderingar görs utan att berörda vet varför.

Resultatet i en utvärdering kan vara oviktig men själva aktiviteten kan påverka och forma politiken (Lindgren, 2006).

Vi lever i utvärderingens tidevarv när allt som görs inom den offentliga sektorn ska granskas, bedömas och inspekteras i en omfattning som sällan skådats (Lindgren, 2006, s. 9).

Lindgren (2006) hänvisar till ökade krav på kontroll i hela samhället och ifrågasätter om uppföljning och utvärdering verkligen är en effektiv metod för verksamhetsutveckling.

2.9 Speciallärarens roll i utvärdering

En av pedagogens, specialpedagogens och speciallärarens uppgifter är att undanröja hinder för inläring. Det krävs en hög lärarkompetens för att möta elevers olikheter (Myndigheten för skolutveckling, 2007, a; Ahlberg, 2001). Pedagoger behöver söka lösningar genom att ställa frågor, söka möjligheter, pröva olika alternativ och använda sig av medvetna strategier för att kunna använda åtgärder som leder till utveckling både socialt och kunskapsmässigt.(a.a)

Speciallärare ska enligt examensordningen (SFS, 2007:638)

- visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering samt leda utveckling av det pedagogiska arbetet med målet att kunna möta behoven hos alla barn och elever,

- visa fördjupad förmåga att kritiskt och självständigt genomföra pedagogiska utredningar och analysera svårigheter på individnivå i olika lärmiljöer, och

- visa fördjupad förmåga till ett individanpassat arbetssätt för barn och elever i behov av särskilt stöd.

2.10 Utvärderingsmodell

Kommunen och skollidarna har rätt att själv besluta om hur skolverksamheten ska utvärderas. Utvärdering kan användas i flera olika sammanhang beroende på vad syftet med utvärderingen är. En utvärdering ger information om var man befinner sig och i vilken riktning man ska. På så sätt kan man öka medvetenheten om hur verksamheten är och hur den egentligen borde vara (Skolverket, 1999, b). 1998 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att utveckla ett praktiskt utvecklingsverktyg för att bedöma kvalitetsutveckling. Arbetet resulterade i BRUK, vilket står för bedömning, reflektion, utveckling och kvalité som ett stöd till den enskilda skolan, förskolan och/eller kommunen (Skolverket, 2001).

3 TEORI

Studiens syfte var att undersöka och kartlägga på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas. Vi har valt att utgå ifrån ett systemteoretiskt perspektiv eftersom utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten inte är en separat del av skolans verksamhet, utan måste ses i ett system där alla delar behöver ingå för att skapa en helhet. Enligt styrdokumenterna (Utbildningsdepartementet, 1994) ska skolan vara ”en skola för alla”, där alla elever ska uppnå målen. Det är rektors ansvar att detta sker och hänsyn måste tas till elevers olika förutsättningar för lärande. För att lyckas skapa ”en skola för alla” krävs en förmåga enligt systemteorin att ledning och pedagoger ser till hela organisationen och har ett helhetstänkande (Öquist, 2010).

Att tänka systemiskt innebär att ständigt ha förändring och utveckling framför ögonen. (Öquist, 2010, s. 7).

3.1 Systemteoretiskt perspektiv

Elevers problem kan inte ses som en enskild elevs problem utan måste ses som något som sker och uppstår i samspel mellan människor vilket inte kan förklaras av den enskilda elevens egenskaper. Andersson (1999) hänvisar till att man i det systemteoretiska perspektivet kommer ifrån syndabockstänkandet och sökandet efter fel hos den enskilda individen och istället se problematiken utifrån ett helhetsperspektiv. I problematiken ingår kommunikation och relationer och för att åstadkomma en lösning krävs en förändring av samspelelement. Utgångspunkten är att ingen del i organisationen påverkas utan att alla delar blir inblandade. Systemteori i en lärande organisation handlar om ett tänkande där man ser samband och helheter i stället för att se till skilda delar av verksamheten (Öquist, 2010). Strukturen i organisationen påverkar beteendet hos människor och därför kan strukturen vara svår att se, eftersom att människan är en del av den.

De enda människor som ser hela bilden är de som stiger ur ramen, men den som kliver ur ramen för att se hela bilden kommer inte längre att se sig själv. (Öquist, 2010, s. 12).

Som pedagog är det viktigt att vara medveten om sin egen roll i systemet och hur det kan påverka organisationen. Utmaningen för systemtänkandet är att uppmärksamma hela strukturen eftersom det då finns goda möjligheter att åstadkomma förändringar och se resultat, vilket vi anser stämmer väl överens om hur den specialpedagogiska verksamheten behöver utvecklas för att kunna höja kvalitén för elever i behov av särskilt stöd (Öquist, 2007).

4 METOD

I följande avsnitt resonerar vi om vårt metodval och presenterar vad som ligger till grund för studiens genomförande.

4.1 Metodövervägande

När vi bestämde ämnesområde för studien resonerade vi om valet av metod för vår datainsamling. För att få svar på våra frågeställningar valde vi mellan intervjuer eller en enkätundersökning. Under vår utbildning till speciallärare genomförde vi intervjuer vid olika tillfällen, men vi hade aldrig tidigare gjort enkätundersökningar. Vi inspirerades till en början av Melén-Fäldt på Högskolan i Kristianstad (2010) till att genomföra en enkätundersökning. Fördelen med enkäter är att ett stort antal personer kan delta i undersökningen med stor geografisk spridning och att alla som ingår i undersökningen får exakt samma frågor (Ohlin, 2010). Resultatet kan bli missvisande i enkäter om svarsbortfallet är omfattande. Det är också tidskrävande och kan medföra stora kostnader för utskick (Bell, 2007). Vi hade visioner om att genomföra en mer omfattande studie med hjälp av enkäter där fler rektorer skulle kunna ingå, som hade gett sin syn på hur de utvärderar den specialpedagogiska verksamheten, vilket inte var möjligt om vi valde intervjuer. Resultatet av enkätstudien hade troligtvis varit lättare att generalisera eftersom fler personer hade ingått i studien.

En intervju är ett samtal mellan intervjuare och en respondent. Intervjuer ökar möjligheten att ställa följdfrågor vilket kan bidra till att svaren som framkommer, kan utvecklas och fördjupas så att de svarar mot studien syfte (Bell, 2007). I jämförelse med enkäter är det inte lika viktigt med ordval och formulering av frågor i intervjuer eftersom man har möjlighet att ställa följdfrågor. Det är däremot viktigt att använda ett ordval som är bekant för respondenten och att man är medveten om att tonfallet kan påverka den intervjuade. Både i intervjuer och i enkäter är det viktigt att inte ställa ledande frågor, ställa en fråga i taget och inte ha några värderade frågor eftersom svaren kan medföra att resultaten blir mindre tillförlitliga. En nackdel med intervju är att intervjuaren kan på ett medvetet och omedvetet sätt påverka respondenten vilket kan påverka

tolkningen av resultatet, en sk. biaseffekt. Det är fördel med färre intervjuer vid en mindre omfattande studie eftersom det är tidskrävande att analysera svaren (Bell, 2007). Efterhand som vi insåg tids- och kostnadsaspekten och risken med otillräckliga svar för att säkerställa studiens tillförlitlighet, minskade visionerna vilket bidrog till att valet föll på intervjuer för att få svar på studiens frågeställningar.

4.2 Val av metod

Syftet med vår studie var att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas på sex skolor i en kommun och om skolor lever upp till de nationella och lokala krav som ställs på utvärdering utifrån styrdokumentet. För att få svar på våra frågeställningar beslutade vi oss för intervjuer som datainsamlingsmetod då syftet var att få fram information som de intervjuade sitter inne med (Bell, 2007).

I undersökningen valde vi semistrukturerade intervjuer som datainsamlingsmetod eftersom vi som intervjuare behövde ha möjlighet att fördjupa svaren och gå in i dialog med den som intervjuades för att få insikt och vetskap om hur de säger att den specialpedagogiska verksamheten utvärderas. Vi valde att använda en intervjuguide (bilaga 1) med specificerade temaområden om utvärdering vilket bidrar till tematisk kunskap i ett naturligt samtalsflöde som kan belysa ämnet ur olika synvinklar (Kvale & Brinkman, 2009). I en semistrukturerad intervju har intervjuaren specificerade frågor som ger utrymme att förtydliga och utveckla svaren vid behov (May 2001; Bell 2007) vilket passade för studiens syfte. De intervjuade informanterna har större frihet och möjlighet att besvara frågorna med egna ord och termer vid en semistrukturerad intervju jämfört med en strukturerad intervju där frågorna är mer styrda.

Studien syfte var att kartlägga vad undersökningsgruppen har för uppfattningar om fenomenet utvärdering av specialpedagogisk verksamhet och hur de förhåller sig till varandra. Intervjupersonerna beskriver med egna ord sina uppfattningar av fenomenet utvärdering som vi har valt att tolka utifrån en fenomenografisk ansats. Den studerar hur olika fenomen uppfattas av

människor. Metoden utvecklades under 1970-talet bl a av Ference Marton vid Göteborgs universitet, som ett sätt att studera lärande utifrån fenomen (Patel & Davidson, 2003).

4.3 Pilotstudie

Fördelen med att göra en testintervju är att få vetskap om frågorna är ställda så det är lätt för respondenten att bemöta frågorna och det ger möjlighet att utesluta frågor som inte är relevanta för temat (Bell, 2007). För att undersöka om våra intervjufrågor fungerade gjorde vi en testintervju eller preliminär intervju (Bell, 2007; Patel & Davidson, 2003).

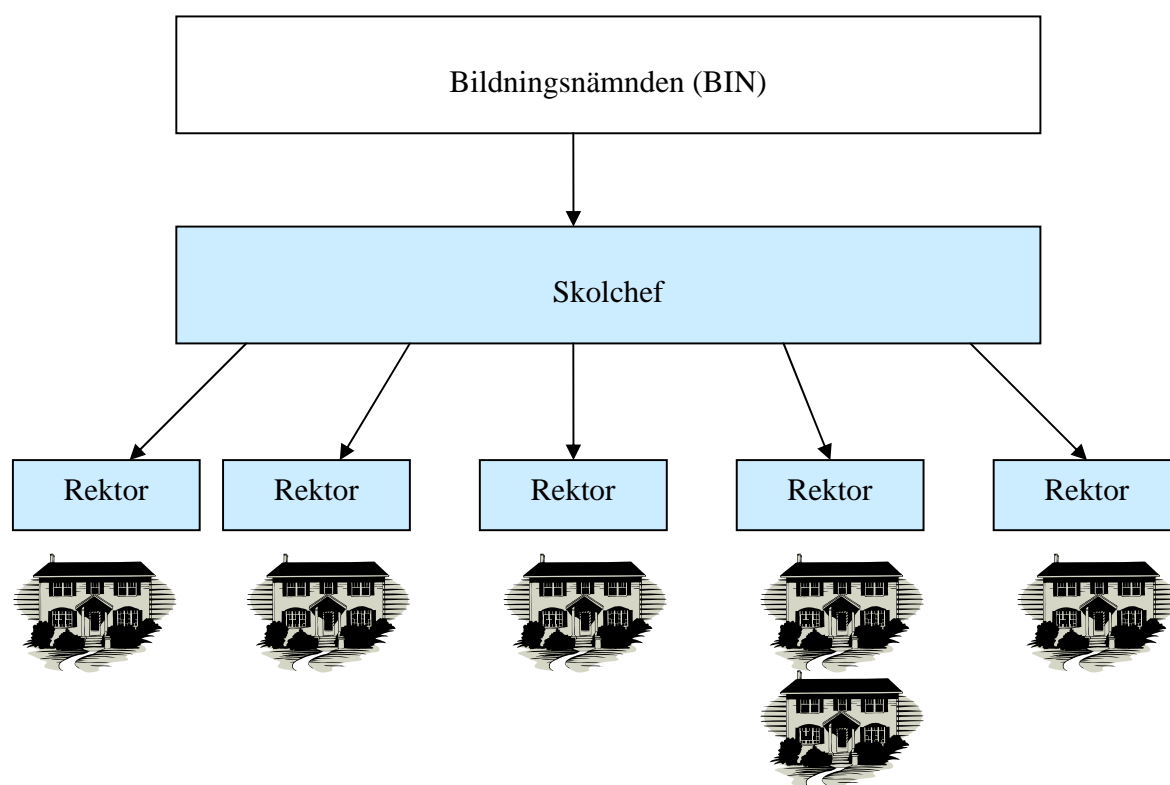
Syftet var också att ta reda på om intervjupersonerna som skulle ingå i vår studie behövde ha tillgång till frågeställningarna innan intervjun för att kunna förbereda sig för att på ett tydligare sätt kunna svara på våra frågor. Testintervjun gav oss möjlighet att pröva, samträna, utveckla och fördela intervjuledarrollen. Testintervjun gjordes med en rektor på en 7-9 skola som var positiv till att medverka i vår testintervju. Vi dokumenterade intervjun genom att spela in den på ett fickminne. Intervjun fungerade tillfredställande och frågorna föll väl ut. Rektorn såg ingen fördel med att få frågorna före intervjutillfället eftersom man som ansvarig person för verksamheten kanske skulle leta efter svaren för att på ett tydligare sätt kunna svara på frågorna. Detta hade kunnat påverka resultatet av vår studie.

Erfarenheterna från testintervjun gjorde att vi utökade ett frågeområde om hur en framtida utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten skulle se ut. Det för att kunna ha en vision om framtiden och hur kvalitén för elever i behov av särskilt stöd kan utvecklas. Vår studie kan därmed bidra till att utveckla verksamheten i någon mening och vår blivande roll som speciallärare. Vår fördelning av intervjuledarrollen fungerade på ett önskvärt sätt och vi gjorde ingen mer förändring inför kommande intervjuer.

4.4 Undersökningsgrupp

I studiens inledande skede var tanken att jämföra fem olika kommuners utvärderingar av den specialpedagogiska verksamheten. Studiens begränsade tid gjorde att vi valde att fokusera på en och samma kommun och i stället undersöka, granska och jämföra olika skolors sätt att utvärdera den specialpedagogiska verksamheten utifrån samma kommunala riktlinjer.

Studien genomfördes i en mindre kommun i södra Sverige som har prioriterat att behålla mindre skolenheter. Undersökningen baseras på intervjuer med en skolchef som är ansvarig för kvalitetsredovisningen i kommunen och fem rektorer som är ansvariga för utvärdering på respektive skolenhet. Alla rektorer som ingår i studien är verksamma på F-6 skolor, figur 2.

Figur 2: Översikt av undersökningsgruppen.

4.5 Genomförande

Vi utarbetade ett missiv (bilaga 2) som innehöll information om studiens syfte, tidsåtgång, de medverkandes anonymitet och en presentation av oss, där vi också föreslog tid, plats för kommande intervju som skickades ut via e-post. Fördelen med ett missiv är att det ger de intervjuade en chans att fundera över vad de ger sig in i (Bell, 2007). De tillfrågade skollära var positiva till att medverka i vår studie och med flertalet bestämdes tider för intervju via e-post. Föreslagna tider passade inte alla vilket gjorde att vi via telefon bokade andra datum för intervju. Flertalet av skollära återkom med förfrågan om de i förväg behövde förbereda sig på något sätt. Vi bad att få återkomma i frågan eftersom vi först ville genomföra vår pilotstudie och utifrån den dra slutsats om respondenterna behövde frågeställningarna innan intervjun. Efter pilotintervjun konstaterade vi tillsammans med rektorn som ingick i pilotstudien att respondenterna inte behövde förbereda sig inför intervjun.

För att lättare kunna analysera intervjuerna efter intervjutillfället använde vi oss av ljudinspelning med hjälp av ett fickminne som är det vanligaste sättet att registrera intervjuer på. Det gav oss möjlighet att fokusera på samtalet och dynamiken i intervjun. En annan fördel är att kunna återvända till den inspelade intervjun för att lyssna och kunna referera på ett rättvisande sätt vid databearbetningen och att slippa föra intervjuanteckningar som kan distrahera och avbryta samtalet (Kvale & Brinkman, 2009).

4.6 Bearbetning

Nästa steg i vår undersökning var att på något sätt bearbeta, systematisera och komprimera vår datainsamling för att finna mönster och teman som svarar mot studiens syfte. Lyssnandet och utskriften av intervjuerna blev inledningen till en analytisk process (Patel & Davidson, 2003; Kvale & Brinkman, 2009). Transkribering är en metod där intervjuerna skrivs ut ordagrant. Om ingen transkribering görs kan forskningsrapportens validitet ifrågasättas (Bell, 2007). En nackdel med transkribering är tidsåtgången och svårigheter med att uppfatta småord, ljud och hummande som hör talspråket till (Bell, 2007; Patel & Davidson, 2003). Vi skrev ut våra intervjuer ordagrant

och utelämnade ej hörbar information. Resultatet av intervjuerna redovisas med hjälp av meningskoncentrerings (Kvale & Brinkman, 2009). Respondenterna gavs bokstavsbezeichnungar enligt följande: skolchefen benämns, S och rektorerna benämns A, B, C, D och E varav en rektor är ansvarig för två skolor.

4.7 Tillförlitlighet

Begreppet generalisering beskrivs ofta som problematiskt i kvalitativa studier. Resultaten som framkommer i studien kan generaliseras från en studerad grupp till en större population.

En kvalitativ analys kan dock leda fram till en förståelse av ett fenomen och vilka variationer som detta fenomen uppvisar i relation till sin kontext. Generaliseringen kan då eventuellt göras i relation till andra snarlika situationer eller kontexter. (Patel & Davidson, 2003, s. 106).

I vår studie har inte någon generaliserbarhet eftersträvats eftersom urvalet inte är tillräckligt omfattande. Resultatet anser vi bör kunna överföras på en liknande kontext. Respondenterna som ingick i vår undersökning valdes inte slumpmässigt eftersom närheten till respondenterna var för oss en fördel på grund av den begränsade tid som stod till vårt förfogande. En annan aspekt som var avgörande inför studiens urval var möjligheten att kunna bidra och medverka till att utveckla specialpedagogisk utvärdering i den kommun där vi idag är verksamma.

En risk med våra kvalitativa intervjuer kan vara att vi är bekanta med respondenterna, vilket kan påverka tillförlitligheten av studien. Man kan som forskare inte vara nollställd i en intervjusituation, men att man måste försöka att inte ockupera respondenterna med sina egna åsikter eftersom det är respondenternas föreställningar vi är ute efter att förstå (Trost, 2005). Detta kan innebära en viss skevhet i resultaten vilket benämns biaseffekt i forskningssammanhang. De personer som deltagit i intervjuerna är människor och kan på ett omedvetet sätt påverka varandra (Bell, 2007).

4.8 Etik

Vi värnade om och tog hänsyn till de personer som deltog i studien när det gällde integritet, anonymitet och att de deltog på frivillighet. I vår undersökning har vi följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Det grundläggande individskyddskravet kan preciseras i fyra allmänna huvudkrav. De är indelade i fyra huvudkrav, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Eftersom inga elever ingick i vår studie kunde vi bortse från samtyckeskravet och tog därmed hänsyn till följande tre krav.

- Informationskravet:

Via e-post informerades om studiens syfte, det frivilliga deltagandet, beräknad tidsåtgång för intervjun, anonymitet och hur resultatet kommer att användas.

- Konfidentialitetskravet:

Vi informerade om inspelning av intervjuerna för att dokumentera datainsamlingen och underlätta bearbetningen av intervjumaterialet. Vidare gavs information om att vi avidentifierade respondenterna, skolorna och kommunen i studien, samt att alla inspelningar av intervjuerna kommer att raderas efter rapportens godkännande.

- Nyttjandekravet:

Vi informerade respondenterna om att vi endast använder intervjumaterialet i forskningssyfte och de erbjöds att få ta del av den färdiga rapporten.

5 RESULTAT OCH ANALYS

Vi presenterar resultaten av vår datainsamling i fem tematiska ämnesområden som idag är den vanligaste formen av dataanalys. Resultatet av intervjuerna redovisas med hjälp av meningskoncentrering (Kvale & Brinkman, 2009). Efter varje tematiskt ämnesområde analyseras resultaten. Citaten skrivs med kursiv stil i skriftspråkligform.

- Respondenternas syn på utvärdering och uppföljning.
- Respondenternas uppfattning om hur den specialpedagogiska verksamheten utvärderas.
- Respondenternas syn på ansvaret för att uppfylla de nationella och lokala kraven på utvärdering.
- Respondenternas syn på val av utvärderingsmodell.
- Respondenternas visioner om utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.

Syfte med vår studie var att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas på sex skolor i en kommun och hur skolorna lever upp till de nationella och lokala krav som ställs på utvärdering. För att få svar på våra frågor intervjuade vi en skolchef som benämns S i resultatredovisningen och fem rektorer som benämns A, B, C, D och E varav en rektor är ansvarig för två skolor. Skolchefen har gett sin tillåtelse till att vi använder benämningen skolchefen i vår studie.

Särskilda begrepp som används i resultatpresentationen förklaras enligt följande:

Elevhälsoteamet, EHT är ett forum för diskussioner, oro, utredningar och åtgärder kring elever i behov av särskilt stöd där rektor, kurator, skolsköterska, specialpedagog/lärare ingår. Vid behov medverkar även psykolog, talpedagog och/eller involverade pedagoger.

Utvärdering på individ- grupp- och organisationsnivå:

individnivå: utvärdering där den enskilda elevens sociala och kunskapsmässiga behov fokuseras.

gruppnivå: utvärdering av insatserna kring elever som vid vissa arbetspass särskiljs från klassen för att få utökat stöd fokuseras.

organisationsnivå: utvärdering om undervisningen och/eller det specifika stödet till enskilda elever och/eller gruppen har organiserats på ett sätt som gynnat elevers sociala och kunskapsmässiga behov fokuseras.

Tilläggsbelopp: En dokumentation som genomfördes under januari och februari 2011 för att ansöka om extra resurser till elever för särskilt resurskrävande stöd, t ex stöd av resurspedagog.

Rexnet: Ett nätbaserat dokumentationsverktyg för skolor som kommunen använder.

IUP: Individuell utvecklingsplan

BRUK: Skolverkets utvärderingsmodell som står för bedömning, reflektion, utveckling och kvalitet.

Qualis: En utvärderingsmodell utformad för skolor från Q-Steps Kvalitetsäkring AB.

5.1 Respondenternas syn på utvärdering.

Skolchefen menar det finns inga nackdelar med att utvärdera, bara fördelar men säger senare i intervjun att det finns en enorm målflorea i svenska grundskolan och förklarar att man lätt kan tappa överblicken innan man ens har orkat börja. För att få en kontinuitet i utvärderingarna avsätter skolledningen sedan fem år tillbaka studiedagar under hela läsåret, vanligtvis två gånger per termin. Alla rektorer är överrens om att utvärderingar är viktiga. Rektor B och D hänvisar till att utvärdering gör ledning och pedagoger medvetna om hur den egna verksamheten fungerar.

Jag tycker att utvärdering är en väldigt viktig del av verksamheten eftersom man annars inte har någon aning om vart man ska. (B)

Nackdelarna är att utvärdering är tidskrävande och att kvalitetsredovisningarna har styrt mycket över utvärderingarna.

Det är en viktig del och samtidigt tror jag att, tyvärr utvärderingar har fått det här, något som man måste göra. Man gör det för någon annan, inte att man själv som individ har ett oerhört behov att analysera sig själv och att titta på sin egen verksamhet och sin egen delaktighet. (E)

Skolchefen och rektor E tror att man ibland utvärderar fel saker och att man tappar förtroendet för utvärdering. Fler av rektorerna säger att det är svårt att hitta bra utvärderingsmodeller.

Det är ju inget att sopa under mattan, det har nog inte bara jag känt utan det har nog alla känt. Vi gör det för den statliga som ska in med den stora kvalitetsredovisningen till kommunen. (E)

Jag tycker vi har för dåliga verktyg för de är för tidsödande. (B)

I dag pratar man jätte mycket om självvärdering och Qualis är ju en form av självvärdering om jag har uppfattat det rätt och det är det som är den bästa utvärderingen egentligen. Vi måste granska oss själva för att utvecklas. (A)

Om vi ser till de svar som framkommit i intervjuerna är respondenterna väldigt positiva till utvärdering och menar att utvärdering kan leda till utveckling om man lyckas undanröja vissa hinder. De hinder som begränsar utvärdering bedömer vi med hänsyn till de intervjuades svar är tillräcklig tid, kontinuitet, tillgång till tydliga utvärderingsmodeller och att pedagoger behöver se en meningsfullhet i utvärderingen.

Rektor A hänvisar till att de nationella proven är en form av utvärdering. Vilket vi menar kan ses som en form av utvärdering på undervisningen. Proven kan även visa hur väl man på skolor lever upp till kraven om att tillgodose undervisningen för elever i behov av särskilt stöd för att de ska lyckas prestera resultat på de nationella proven på en godkänd nivå eller mer.

5.1.1 Respondenternas syn på skillnaden mellan utvärdering och uppföljning.

Flera av respondenterna tycker att utvärdering och uppföljning är snarlika begrepp men skiljer på dem efter en stunds funderande. Fyra hänvisar till att utvärdering är mer genomgripande än uppföljning och att uppföljning är ett sätt att följa upp utvärdering.

Uppföljning är bara resultatet, utvärdering är när du värderar resultatet. (S)

5.2 Respondenternas uppfattningar om hur den specialpedagogiska verksamheten utvärderas.

Alla skolor har studiedagar avsatta till utvärdering där utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten finns med som en av punkterna. Rektor A hänvisar till att kravet på kvalitetsredovisning har tagits bort och det har medfört att den vanliga utvärderingsstrukturen har förändrats och istället har de prioriterat tid till implementeringen av den nya läroplanen, Lgr -11.

Rektorerna beskriver att det är specialpedagogerna eller speciallärarna på skolorna som genomför utvärderingen enskilt och tillsammans med arbetslagen. Rektor D berättar att specialläraren

spaltar upp problematiken och dokumenterar vilka saker de arbetat med under året och resultatet av insatserna förs vidare till diskussion i arbetslaget.

I intervjuerna framkom att det görs mer eller mindre omfattande utvärderingar av den specialpedagogiska verksamheten på individ-, grupp- och organisationsnivå. Flera av rektorerna hänvisar till att dokumenterade utvärderingar är vanligast på individnivå. Rektor C påpekar att det är otroligt viktigt att utvärdera tillsammans med elever, framförallt för elever i behov av särskilt stöd och visa på framsteg för att öka deras självförtroende och exemplifierar.

Om en elev har dålig impuls kontroll, så kanske det smäller på någon sekund, kan man ändra det så det tar tio eller tjugo sekunder innan det smäller då har man utvecklats. (C)

Rektor D, B och C säger att de oftast har utvärderat på individnivå men i och med dokumentationen som genomfördes i januari 2011 inför ansökan om tilläggsbelopp har de nu även en dokumenterad utvärdering på organisationsnivå. Rektor D förklarar att de tidigare har utvärderat på organisationsnivå men det har inte dokumenterats. Rektor B menar att dokumentationen inför tilläggsbeloppen har varit en tidskrävande process men att den har gett dem en god struktur och överblick kring problematiken av barn i behov av särskilt stöd. Skolchefen bedömer att dokumentationen inför tilläggsbeloppen ger en tydlig överblick eftersom den beskriver problematiken utifrån individ- grupp- och organisationsnivå.

Vi kan konstatera att respondenterna anser att dokumentationen inför tilläggsbeloppen har varit tidskrävande men att den kan användas som ett bra hjälpmedel för att tydliggöra problematiken kring elever i behov av särskilt stöd. Vi anser att dokumentationen är ett sätt att skapa en mer likvärdig bedömning i kommunen inför kommande resurstilldelningen.

Skolchefen menar att vi är inne i ett nytt skede, där föräldrar har rätt att överklaga om de anser att deras barn inte har fått tillräckligt omfattande stöd för att uppnå kunskapsmålen. Dokumentationen inför tilläggsbeloppen ligger till grund för omfattningen av resurstilldelning och den ska kunna visa på vilka grunder besluten har fattats. Dokumentationen ska även kunna användas vid eventuell tvist i förvaltningsdomstolen.

Rektor B hänvisar till att EHT gör en särskild utvärdering av elevvård som varit aktuella under terminens gång. Gruppen har resonerat kring, förändringar, förbättringar, åtgärder, behov av ytterligare kompetens och möteseffektivitet.

Kuratorn har varit bra, hon har varit drivande i detta, alltså det handlar ju faktiskt om att vi ska försöka ha inte bara ett plåstertänk utan ett förebyggande tänk. (B)

Rektor A och B resonerar enligt följande:

Sen kan man ju fundera på det här med elevvårdskonferenser, de har vi ju inte utvärderat så vad leder det till? (A)

Vi gör ju ingen samlad utvärdering av de åtgärdsprogram som vi har. Vi utvärderar varje enskilt åtgärdsprogram som vi har. (B)

Vilket kan tolkas som om rektorerna vid intervju tillfället reflekterade över att utvärderingen som omfattar barn i behov av särskilt stöd har delar som inte utvärderas. Flera rektorer menar att utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten är ett hjälpmedel för att veta hur man ska arbeta vidare med elever i behov av särskilt stöd och den fortsatta organisationen av verksamheten. Respondenterna är överens om att utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten kan höja kvalitén av stödet för elever i behov av särskilt stöd. Utvärderingen ger en samlad bild över den egna verksamheten som kan leda till en positiv utveckling.

Under intervjuerna var det ibland svårt att särskilja utvärdering och utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten. Rektor E påstår:

Vi måste se alla delar av skolan som ett pussel där den specialpedagogiska verksamheten inte är ett undantag. Det är där jag ibland tror att man har tappat specialpedagogiken. Den har fått vara sin egen ö, inte en pusselbit i det stora pusslet. (E)

Styrdokumentet särskiljer inte utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten från den vanliga utvärderingen vilket vi tolkar som rektor E hänvisar till att vissa pedagoger gör insatser utan att vara riktigt medvetna om det vilket kan medföra att elever inte behöver

specialpedagogiskt stöd. Det kan ses som en specialpedagogisk insats och hänvisar till att det är viktigt att utvärdera alla typer av insatser. Enligt vårt sätt att se det är det många pedagoger som inte är medvetna om att de gör specialpedagogiska insatser i den dagliga undervisningen. Vilket kan tolkas som om pedagoger ser det som en del i sin yrkesroll att undervisa i ”en skola för alla”.

5.2.1 Utvärdering av den specialpedagogiska verksamhetens ämnen.

Respondenterna är överens om att svenska är det ämne som främst utvärderas och har fått stå i fokus. Rektor D hänvisar till att det oftast är kärnämnenäna matte, svenska och engelska som eleverna har specialundervisning i men menar att de har blivit bättre på att utvärdera svenskans alla delar, inte bara läsningen.

Jag har en känsla av om man lägger rätt fokus på att utvärdera svenska så smittar det över på de andra ämnena, jag tror faktiskt det. (S)

Jag ser att det är mer strukturerat när det gäller svenska än mattem. Jag skulle önska att det såg lite annorlunda ut. Jag tror vi har lättare att se vilka insatser vi ska göra med de barnen som har svårigheter i svenska med att knäcka läskoden än de som har svårigheter i att knäcka mattekoden. (B)

5.3 Respondenternas syn på ansvaret för att uppfylla de nationella och lokala kraven på utvärdering.

Skolchefen menar att den enda kommuncentrala utvärdering som finns är kvalitetsredovisningen och i den ingår kommunens prioriterade mål som också ska utvärderas enligt den lokala skolplanen. Fyra av fem rektorer hänvisar till kvalitetsredovisningen som är en form av utvärdering. Skolchefen hänvisar till styrdokumentet om att det är rektorerna som är ytterst ansvariga för utvärdering. Rektorerna är överens om att de är ansvariga för utvärderingen.

Många gånger är kanske politikerna med i ett hörn, för de har riktlinjer och får nya lagtexter när det gäller utvärdera, planera, det är tre grejer i det här. Staten har ju en nationell nivå. De

ska ju granska hur kommunerna sköter det här och kommunen i sin tur gör det här och på nästa steg, skolnivå så det blir tre nivåer. (E)

Jag för min del vill att politikerna ska säga vad vi ska fokusera på men hur vi ska utvärdera tycker jag vi är ganska bra på. (S)

5.3.1 Respondenternas syn på ansvaret för att uppfylla de nationella och lokala kraven på utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.

I kvalitetsredovisningen ingår den specialpedagogiska verksamheten som en punkt menar rektor D. Skolchefen berättar om att det i kommunen på politikernas direktiv gjordes en stor utvärdering 2009 kring elever i behov av särskilt stöd som var ett lokalt prioriterat mål. Utvärderingen byggde på intervjuer med pedagoger, specialpedagoger/speciallärare och rektorer som sedan sammanställdes och lämnades till politikerna.

Det var ju oerhört intressant men ett jätte stort arbete som inte fick till följd att vi fick fler resurser vilket man kanske skulle kunna tänka sig. (S)

Tre av fem rektorer hänvisar också till denna utvärdering. Rektor D menar att det var ett stort arbete där man kom fram till ett resultat och flera slutsatser men som tyvärr inte har lett någonstans. Vilket kan tolkas som om kvalitetsredovisningen och utvärderingen av kommunens prioriterade mål för barn i behov av särskilt stöd har inte bidragit till utveckling av verksamheten.

5.4 Respondenternas val av utvärderingsmodell.

Skolchefen och fyra av rektorerna berättar att de tidigare har använt delar av Skolverkets utvärderings modell, BRUK men att de från läsåret 2010/11 övergick till Qualis (Q-steps Kvalitetssäkring AB). Skolchefen anser att Qualis har en bra struktur som utgår ifrån elva områden som utvärderas från grunden vilket medför att utvärderingsarbetet är lättare att överblicka.

Skolchefen har drivit det här att vi ska in i Qualis men vi har inte orkat fullt ut, det har inte varit möjligt men vi måste men då krävs det tid och möjligheter. Nu kommer ju hela implementeringen av Lgr 11 och vi kommer lägga jätte mycket tid till det så vilken tid ska vi ta till det? (A)

Vi har inte för att vara uppriktiga mäktat med det också. Vi har försökt att prioritera det här med målkorten och Rexnet för att få in IUP på rätt ställe och de skriftliga omdömena. (S)

Det kan tolkas som att skolledningen har en hög ambition och ser vikten av utvärdering som ett sätt att utveckla verksamheten men begränsas av tiden som står till förfogande för studiedagar, eftersom tid tas i anspråk för att tillgodose kraven på ökad dokumentation, t ex skriftliga omdömen, lokala pedagogiska planeringar och implementeringen av Lgr -11. Respondenterna återkommer ofta till vikten av ett strukturerat och tydligt system för att lyckas väl med utvärdering och vi upplever att de är positiva till det påbörjade arbetet med skolornas utvärderingsmodell, Qualis.

5.5 Respondenternas visioner om utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten.

Jag skulle önska att vi hade ett annat sätt att se på vår gemensamma tid i skolan. (S)

Skolchefen menar att om pedagogerna t ex arbetar vecka 8 när det inte finns några elever i skolan möjliggörs tid till utvärdering, planering, elevvård, diskussion om gemensamt förhållningssätt och gemensamma strategier för social- och kunskapsmässig utveckling. En av skolchefens främsta anledning till att driva förändring av lärarnas arbetstidsavtal är att det skulle gynna elever i behov av särskilt stöd.

Rektor A, B och C uttrycker sin önskan om ett strukturerat utvärderingsinstrument och rektor A hänvisar till vikten av kontinuitet.

Men jag skulle önska att vi hade ett system där vi kunde ha med pedagogiska planeringar, skriftliga omdömen, åtgärdsprogram och bedömningsmatriser, alla i ett gemensamt system. (B)

Den optimala utvärderingen är när man verkligen vågar gå på djupet i sin egen verksamhet och också våga gå på djupet som enskild pedagog. Att ha den tryggheten så att utvärderingen verkligen blir det här redskapet, därifrån i relation till våra styrdokument. (E)

Vi upplever att flertalet rektorer saknar utvärderingsinstrument som tydligt fokuserar på den specialpedagogiska verksamheten. Rektor E betonar vikten av att man som pedagog vågar gå på djupet och reflektera över sin undervisning för att utveckla sin profession. Det innebär enligt vårt sätt att se det att man som pedagog behöver reflektera över hur undervisningen kan anpassas för barn i behov av särskilt stöd.

Rektor D menar att en central utvärdering i kommunen vore önskvärt eftersom den ger större tyngd och kan generera mer resurser till elever i behov av särskilt stöd. Utvärderingen skulle kunna ge förslag på åtgärder till fortsatt arbete för utveckling. Vilket kan tolkas som om rektor D är positiv till fortsatta centrala utvärderingar av den specialpedagogiska verksamheten men påstår att uppföljningen av utvärderingen måste ses över för att bidra till utveckling och en kvalitetshöjning av verksamheten.

6 RESULTATSAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

6.1 Resultatsammanfattning

Respondenterna är överens om att utvärdering är viktigt men tidskrävande och att det är svårt att hitta utvärderingsmodeller som passar till verksamheten. Kvalitetsredovisningarna har hittills styrt utvärderingarna och många pedagoger ser inte vinningen eller meningen med utvärdering utan utvärderar för att de måste och inte för att åstadkomma förändringar av den egna undervisningen. Rektor A menar att de nationella proven är en form av utvärdering. Respondenterna tycker att begreppen uppföljning och utvärdering är snarlika men hänvisar till att utvärdering sker på ett djupare plan än uppföljning.

Alla skolor i den undersökta kommunen har studiedagar avsatta till utvärdering, där utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten ingår som en punkt. Utvärderingen genomförs enskilt av specialpedagoger eller speciallärare och i samverkan med arbetslagen. Dokumenterade utvärderingar är vanligast på individnivå och framförallt i svenska. Respondenterna hänvisar till en mer omfattande dokumentation som genomfördes i början av året inför ansökan om tilläggsbelopp för elever i behov av särskilt stöd där elevers problematik beskrevs både utifrån individ- grupp och organisationsnivå. Specialpedagogen eller specialläraren genomför utvärdering tillsammans med arbetslagen.

Rektor C betonar att utvärdering tillsammans med elever i behov av särskilt stöd är särskilt betydelsefullt för att tydliggöra elevers framsteg. Rektor B beskriver att EHT:s samlade elevärenden utvärderas. Några rektorer reflekterar över att fler delar av den specialpedagogiska verksamheten behöver utvärderas och att utvärdering kan bidra till utveckling.

Den specialpedagogiska verksamheten måste ses som en del av helheten menar rektor E. Alla är överens om att det är ämnet svenska som i huvudsak utvärderas och att rektorerna är ansvariga för utvärderingen. Respondenterna beskriver hur de tidigare använt sig av Skolverkets utvärderingsmodell, Bruk men från läsåret 2010/2011 börjat använda utvärderingsmodellen

Qualis (Q-Steps Kvalitetssäkring AB). Skolchefen har visioner om en förändring av lärarnas arbetstider eftersom det skulle innebära mer tid till diskussioner, uppföljningar och utvärderingar av skolans verksamhet vilket skolchefen menar kan bidra till en utveckling och kvalitetshöjning av alla elevers lärmiljö. Tre av rektorerna hänvisar till vikten av ett strukturerat utvärderingsinstrument för att lyckas väl med utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten. En rektor betonar vikten av kontinuitet medan en annan tror på att centrala utvärderingar i kommunen ger större genomslagskraft.

Kommunen lever i stora drag upp till kraven på utvärdering enligt styrdokumentet. Kvalitetsredovisningen ska enligt styrdokumentet innehålla en bedömning om hur målen har uppnåtts och vilka åtgärder som behöver vidtas om målen inte uppnåtts. Resultaten visar att undervisningsmålen kontrolleras, resultaten följs upp och utvärderas, men det framkommer inte i studien att nya metoder prövas och utvecklas. Enligt Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) ska läraren tillsammans med eleverna utvärdera undervisningen vilket inte framkommer i studien.

6.2 Diskussion

Studiens syfte var att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas och om kommunen som ingick i vår studie lever upp till nationella och lokala krav på utvärdering. Vi valde att utgå ifrån ett systemteoretiskt perspektiv eftersom utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten inte är en separat del av skolans verksamhet, utan måste ses i ett system där alla delar behöver ingå för att skapa en helhet.

Vår erfarenhet är att utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten utvärderas i mindre omfattning jämfört med den ordinarie undervisningen vilket överensstämmer med Perssons (2008) studier om att det inte är särskilt vanligt med utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten. Lindgren (2006) hänvisar till ökade krav på kontroll i hela samhället och ifrågasätter om uppföljning och utvärdering verkligen är en effektiv metod för verksamhetsutveckling. Flera av respondenterna hänvisar till att utvärdering är viktig för att veta

hur verksamheten ska styras men några hänvisar till att utvärderingar många gånger inte leder till någon utveckling.

Utvärdering är av betydelse för kvalitetsutveckling (Skolverket, 1997) och de Nationella kvalitetsgranskningar som Skolverket (1998) har genomfört hänvisar till att utvärdering av åtgärderna ska leda till att förstå, förklara för att sedan förnya och förbättra verksamheten. Resultaten av vår studie visar att utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten görs men enligt flera av rektorerna inte i tillräcklig utsträckning. Efter att studerat kvalitetsredovisningen i den kommun vi arbetar konstaterar vi att antalet elever som fått specialpedagogiskt stöd nämns men inte kvalitén i stödet och hur man har arbetat för att höja kvalitén. Rektor B hänvisar till att forskning inom området visar, att mycket av de specialpedagogiska insatserna inte ger något nytt. Skolverkets (2008, b) undersökning av särskilt stöd i grundskolan visar i vissa fall ett negativt samband mellan specialpedagogiskt stöd och elevers resultat. Resultatet av Skolverkets undersökning visar på att det är aktuellt att belysa och studera hur vi i skolan kan utveckla och höja kvalitén av den specialpedagogiska verksamheten.

Enligt Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) har elever rätt till särskilt stöd om de inte befaras uppnå kursplanemålen och det är rektorns ansvar att behoven tillgodoses. Skolor satsar extra resurser för att stödja elever i behov av särskilt stöd. Om skolor utvärderar och verkar för en utveckling och kvalitetsförbättring av den specialpedagogiska verksamheten hade antalet elever i behov av särskilt stöd troligtvis minskat och skolan hade kunnat omprioritera resurser och kunnat arbeta mer förebyggande för att minska behovet av särskilt stöd. Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997) hänvisar till att det krävs förändringar inom olika skolområden bl a organisation, pedagogik och utvärdering för att nå målet om ”en skola för alla”. De hänvisar även till att skolor behöver använda mer flexibla och anpassningsbara system för ändamålet. Det krävs en förmåga enligt systemteorin att ledning och pedagoger ser till hela organisationen och har ett helhetstänkande för att lyckas skapa ”en skola för alla” (Öquist, 2010). Rektor E hänvisar till att vissa pedagoger precis som läroplanen (Utbildningsdepartementet, 1994) förordar anpassar undervisningen till elever i behov av särskilt stöd utan att vara riktigt medvetna om det, vilket medför att specialpedagogiskt stöd inte behövs i lika stor utsträckning. Det överensstämmer med styrdokumentet (Utbildningsdepartementet, 1994) om att förändringar på organisationsnivå kan

bidra till högre måluppfyllelse. Om alla pedagoger hade haft samma utgångspunkt hade vi troligtvis kunnat minska antalet elever i behov av särskilt stöd.

Enligt Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) ska undervisningen anpassas till elevers olika förutsättningar. Det specialpedagogiska dilemmaperspektivet som utgår ifrån en inkluderande organisation där alla elever skapar kunskaper och upplevelser gemensamt och hänsyn tas till elevers olika behov och förutsättningar vilket Nilholm (2007) menar inte är förenat med Lpo -94:s (Utbildningsdepartementet, 1994) uppnåendemål, där alla elever ska uppnå målen oavsett olika förutsättningar. Den specialpedagogiska traditionen utgår från ett kategoriskt perspektiv vilket innebär att se svårigheter som individrelaterade (Emanuelsson, Persson & Rosenqvist, 2001). Persson (2008) menar att skolmiljön kan vara en möjlig orsak till elevers svårigheter att uppnå skolans krav. Utvärdering av skolans organisation har dock blivit vanligare de senaste decennierna (Skolverket, 1999, b), vilket kan bidra till en förändring och utveckling av skolans verksamhet och kan påverka alla elevers förutsättningar till god måluppfyllelse.

Enligt Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997) ska utvärdering av elevers inlärningsutveckling byggas in i den normala undervisningsprocessen för att lättare kunna kartlägga svårigheter och hjälpa elever att övervinna dem. Skolan ska skriva lokala pedagogiska planeringar där elever, föräldrar och ledning tydligt ska kunna se vad målet med arbetsområdet är, vad eleverna ska lära sig, hur de ska lära sig och hur kunskapsbedömningen ska ske. En rektor hänvisar till att utvärdering skulle kunna ingå som en punkt i den lokala pedagogiska planeringen. Om utvärdering ska leda till utveckling för elever i behov av särskilt stöd måste det i skolan finnas kontinuitet och struktur för utvärdering där ledningen tar ett större ansvar för att utvärdera och utveckla den specialpedagogiska verksamheten. För att få till stånd diskussioner om organisationsförändringar som kan leda till elevers behov av särskilt stöd ska krävs tydliga tillvägagångssätt och att det görs regelbundet. Ledningen skulle kunna använda sig av de lokala pedagogiska planeringar som ett hjälpmedel för att få inblick i hur pedagoger tar hänsyn och planerar för elever i behov av särskilt stöd inför varje arbetsområde samt för kontinuerliga utvärderingar.

Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997) vill få oss att se utbildningssvårigheter på ett nytt sätt och hänvisar till att metod- och organisationsförändringar kan förbättra för alla elever och kan därmed bidra till utveckling mot en rikare utbildningsmiljö. Enligt skollagens (1990) fjärde kapitel ska det bedrivas systematiskt kvalitetsarbete på nationell- huvudmanna och enhetsnivå för att säkerställa kvalitén på skolans verksamhet. Enligt Lgr -11 (Skolverket, 2011) ska rektor ansvara för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till nationella målen och kunskapskrav men kraven på kvalitetsredovisning tas bort vilket kan få både positiva och negativa konsekvenser. Lindgren (2006) hänvisar till att utvärderingarnas information många gånger inte ligger till grund för något beslutsfattande och påstår att det inte är ovanligt att utvärderingar görs utan att veta varför. Respondenterna hänvisar till att utvärdering är tidskrävande och att kvalitetsredovisningarna har styrt mycket över utvärderingens innehåll. I kommunen finns studiedagar avsedda för utvärdering. Respondenterna berättar och är positiva till kommunens nya utvärderingsmodell, Qualis som de anser är en bra modell för utvärdering men att de ännu inte riktigt har hunnit fördjupa sig modellens alla delar. En nackdel när kravet på kvalitetsredovisning tas bort är att det kan medföra att studiedagarnas innehåll förändras och utvärderingens prioritet minskas. En fördel kan vara att ledning och pedagoger kan få större möjlighet att styra utvärderingarna så att utvärderingarna bättre kan bidra till skolans utvecklingsbehov och därmed känns mer meningsfulla.

Nödvändiga förutsättningar för en fungerande kvalitetsutveckling och måluppfyllelse är ett systematiskt uppföljnings- och utvärderingsarbete. Det finns starka bevis för att uppföljning och utvärdering är effektivt för en verksamhetsutveckling (Lindgren, 2006). Respondenterna återkommer ofta till vikten av ett strukturerat och tydligt system för att lyckas väl med utvärdering och hänvisar till Qualis. Som pedagog är det viktigt att vara medveten om sin egen roll i systemet och hur det kan påverka organisationen (Öquist, 2007). Utmaningen för systemtänkandet är att uppmärksamma hela strukturen eftersom det då finns goda möjligheter att åstadkomma förändringar och se resultat, vilket vi anser stämmer väl överens om hur den specialpedagogiska verksamheten behöver utvecklas för att kunna höja kvalitén för elever i behov av särskilt stöd.

Respondenterna var alla överens om att dokumentationen inför ansökan om tilläggsbelopp för elever i behov av särskilt stöd ger en samlad bild över vilka behov som finns både på individ- och organisationsnivå i hela kommunen vilket flera av respondenterna menar kan ligga till grund för fortsatt arbete för att utveckla verksamheten vilket vi menar också har bidragit till en form av dokumenterad utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten. Enligt Grundskoleförordningen (1997) ska skolan utreda elevers behov av särskilt stöd, hur behoven ska tillgodoses samt hur åtgärderna ska följas upp och utvärderas. Det kan tyda på att skolorna inte fullt ut har levt upp till de krav som finns när det gäller utvärdering och utveckling.

Rektor B hänvisar till att svenska utvärderas i större utsträckning än t ex matematik inom den specialpedagogiska verksamheten och menar att pedagoger lättare kan se vilka åtgärder som behöver vidtas. Det är en intressant reflektion med tanke på vad som har prioriterats i pedagogers kompetensutveckling de senaste åren. Lärarens kompetens är den mest betydelsefulla faktorn för pedagogiska resultat (Skolverket, 2008, b). Precis som respondenterna menar vi att svenskan har stått i fokus och matematiken har i kommunen fått en lägre prioritet. Kommuners ökade krav på dokumentation anser vi har medfört att tiden inte räcker till och ledningen har tvingats prioritera tid till t ex införandet av skriftliga omdömen. Som verksamma pedagoger vet vi att mycket av tiden har de senaste åren tagits i anspråk till att utforma blanketter till bl a åtgärdsprogram och skriftliga omdömen eftersom Skolverket har angivit riktlinjer om att det är upp till varje kommun att utforma blanketter. Skolchefen hänvisar till en önskan om en förändring av lärares arbetstider till mer tid i skolan vilket kan tolkas som en nödvändig förutsättning för att kunna svara mot styrdokumentens krav på skolutveckling och som ett sätt öka möjligheterna till att skapa "en skola för alla".

6.3 Metoddiskussion

Studiens syfte var att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderas. För att söka svar på våra frågeställningar valde vi att genomföra undersökningen med hjälp av semistrukturerade intervjuer som datainsamlingsmetod vilket Bell (2007) påstår ger större utrymme för intervjuaren att förtydliga och utveckla frågeställningarna

och svaren vid behov. Vi använde oss av en intervjuguide vilket Kvale & Brinkman (2009) menar bidrar till ett naturligt samtalsflöde som kan belysa ämnet från olika synvinklar vilket var lämpligt för vår studie. Eftersom vi valde att genomföra intervjuerna i den kommun där vi själva är verksamma kan resultatet ha påverkats då vi var bekanta med flera av respondenterna. Studien kan därmed ha påverkats av biaseffekten, dvs. att intervjuaren kan på ett medvetet eller omedvetet sätt påverka respondenten vilket i sin tur kan påverka resultatet (Bell, 2007). Efter transkriberingen av intervjuerna kan vi konstatera att om vi idag skulle ha gjort om intervjuerna skulle vi ha använt ett mer formellt förhållningssätt till respondenterna.

6.4 Tillämpning

Vi vill med vår studie försöka bidra till att öka medvetenheten om utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten för att främja elever i behov av särskilt stöd. Resultaten av undersökningen visar att skolorna i kommunen utvärderar sin verksamhet men att det inte förekommer något fokus på den specialpedagogiska verksamheten. Undersökningen kan bidra till att flera av rektorerna börjar reflektera än mer över utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten. En av rektorerna reflekterar över att det i EHT inte görs en samlad utvärdering av terminens ärenden medan en annan rektor reflekterar över att det hade varit bra att göra en gemensam utvärdering över vad åtgärdsprogrammen har lett till. Resultaten visar att utvärdering oftast görs på individnivå och framförallt i svenska. Arbetet kring tilläggsbeloppen har medfört att arbetet för elever i behov av särskilt stöd har kartlagts och dokumenterats även på grupp- och organisationsnivå. Dokumentation av tilläggsbeloppen tillsammans med åtgärdsprogrammen ger en samlad bild över det specialpedagogiska behovet på skolorna. Utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten är ett viktigt forskningsområde för att säkerställa kvalitén och utveckla undervisningen för elever i behov av särskilt stöd. Utvärdering av åtgärderna kan leda till att bättre kunna förstå och förklara för att sedan förnya, förbättra och utveckla verksamheten enligt de Nationella kvalitetsgranskningarna vilka Skolverket (1998) genomfört. Enligt examensförordningen (SFS, 2007:638) ska speciallärare:

...visa förmåga att självständigt genomföra uppföljning och utvärdering.

Våra visioner som blivande speciallärare är att minska antalet åtgärdsprogram. Om vi lyckas genomföra utvärderingar av hög kvalitet i skolan kan det leda till utveckling av den specialpedagogiska verksamheten och därmed bidra till att behovet av särskilt stöd minskar. Vi har i vår blivande roll som speciallärare ett ansvar och ett intresse för att utveckla den specialpedagogiska verksamheten, där vår studie troligtvis kan bidra till att den specialpedagogiska verksamheten fortsättningsvis mer fokuseras i kommunens kommande utvärderingar.

6.5 Fortsatt forskning

Under studiens gång har nya frågeställningar för ett fortsatt forskningsarbete framkommit. Flera av rektorerna uttrycker en önskan om en tydlig struktur i utvärderingsarbetet.

- Vilka utvärderingsmodeller finns för att underlätta utvärdering av skolans verksamhet?

Det framkommer i litteraturgenomgången och i intervjuerna att skolors utvärderingsarbete inte alltid känns meningsfulla.

- Hur kan vi få ett meningsfullt utvärderingsarbete där resultatet används för att förbättra verksamheten?

En annan infallsvinkel för fortsatt arbete är att hitta en kommun som lyckats väl i sitt utvärderingsarbete och undersöka hur de arbetar med utvärdering för att utveckla verksamheten och därmed kunna höja kvalitén för alla elever.

7 SAMMANFATTNING

Syftet med vår studie var att kartlägga och undersöka på vilket sätt den specialpedagogiska verksamheten utvärderades på sex skolor i en kommun. Vi ville i vår studie söka svar på om skolor i den undersökta kommunen lever upp till nationella och lokala krav på utvärdering.

Vi har i vår studie utgått från tre frågeställningar:

- Hur utvärderas den specialpedagogiska verksamheten?
- Vilka ämnen/områden inom den specialpedagogiska verksamheten utvärderas?
- Vilka metoder/verktyg använder skolorna för att utvärdera den specialpedagogiska verksamheten?

För att få svar på våra frågeställningar använde vi oss av intervjuer som datainsamlingsmetod eftersom vårt syfte var att få fram information som de intervjuade besitter (Bell, 2007). Vi valde semistrukturerade intervjuer eftersom vi som intervjuare behövde ha möjlighet att fördjupa svaren och gå in i dialog med den som intervjuades för att få insikt och vetskap om hur den specialpedagogiska verksamheten utvärderades. Svaren tolkades utifrån en fenomenografisk ansats som enligt Patel & Davidson (2003) är en metod som studerar hur olika fenomen uppfattas av människor.

Vi valde att utgå ifrån ett systemteoretiskt perspektiv eftersom utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten inte är en separat del av skolans verksamhet, utan måste ses som en del av ett system för att kunna bidra till att främja skolutveckling och medföra en kvalitetshöjning av den specialpedagogiska verksamheten. Enligt Salamancadeklarationen (Svenska Uneskorådet, 1997) och Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) ska skolan vara ”en skola för alla”, där alla elever ska uppnå målen. Det är rektors ansvar att detta sker och hänsyn måste tas till elevers olika förutsättningar för lärande. För att lyckas skapa ”en skola för alla”

krävs en förmåga enligt systemteorin att ledning och pedagoger ser till hela organisationen och har ett helhetstänkande (Öquist, 2010).

Respondenterna är överens om att utvärdering är viktigt men tidskrävande och att det kan vara svårt att hitta utvärderingsmodeller som passar till verksamheten. Kvalitetsredovisningarna har styrt utvärderingarna och många pedagoger ser inte alltid vinningen eller meningarna med utvärdering utan utvärderar för att de måste och inte för att åstadkomma förändringar av den egna undervisningen. Utvärderingen av den specialpedagogiska verksamheten genomförs enskilt av specialpedagoger eller speciallärare och i samverkan med arbetslagen. Dokumenterade utvärderingar är vanligast på individnivå och framförallt i svenska. Respondenterna hänvisar till en mer omfattande dokumentation som genomfördes i början av året inför ansökan om tilläggsbelopp för elever i behov av särskilt stöd där elevers problematik beskrevs både utifrån individ- grupp och organisationsnivå. I resultaten framkom att kommunen gör en bedömning om hur målen har uppnåtts men inte vilka åtgärder som behöver vidtas för att nå målen. I studien framkom inte att pedagogerna utvärderade undervisningen tillsammans med eleverna vilket Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994) föreskriver. Undervisningsmålen kontrolleras, resultaten följs upp och utvärderas men det framkom inte att nya metoder prövas och utvärderas enligt Lpo -94 (Utbildningsdepartementet, 1994). Respondenterna är överens om att rektorerna är ansvariga för utvärdering. Respondenterna beskriver hur de tidigare använt sig av Skolverkets (2001) utvärderingsmodell, Bruk men från läsåret 2010/2011 börjat använda utvärderingsmodellen Qualis (Q-Steps Kvalitetssäkring AB).

8 REFERENSER

Ahlberg, A. (2007). *Specialpedagogisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Ahlberg, A. (2001). *Lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, I. (1999). *Samverkan för barn som behöver*. Stockholm: HLS förlag.

Asmervik, S., Ogden, T. & Rygvold, A-L. (red) (1993). *Barn med behov av särskilt stöd*. (3:e uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Bell, J. (2007). *Introduktion till Forsknings metodik. Fjärde upplagan*. Lund: Studentlitteratur AB.

Egelund, N., Haug, P. & Persson, B. (2006). *Inkluderande pedagogik i skandinaviskt perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Emanuelsson, I., Persson, D. & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning om det specialpedagogiska området: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Statens skolverk: Liber.

Franke-Wikberg, S. (1993). *Utvärderingens mångfald – några ledtrådar för vilsna utbildare*. Stockholm.

Grundskoleförordningen. (1997).

Kvale & Brinkman. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.

Lindgren, U. (1993). *Utvärdering – en väg till utveckling*. Malmö: Gleerups förlag.

Lindgren, L. (2006). *Utvärderingsmonstret*. Lund: Studentlitteratur AB.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Myndigheten för skolutveckling. (2007, a). *Att läsa och skriva – forskning och beprövad erfarenhet*. Stockholm.

Myndigheten för skolutveckling. (2007, b). *En pedagogisk utvärdering som styrning. - En historia från präster till PISA*. Stockholm.

Myndigheten för skolutveckling. (2007, c). *Kvalitetsarbete i förskola och skola - Handbok i kvalitetsredovisning*. Stockholm.

Nilholm, C. (2007). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur AB.

Ohlin, C. (2010). ” ...som man ropar får man svar”. Högskolan Kristianstad.

Patel, R. & Davidson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, B. (2008) *Elevers olikheter*. Stockholm: Liber AB.

Skollagen. (1990). Stockholm.

Skolverket (1997). *Ansvar för skolan - en kommunal utmaning*. Stockholm. Liber Distribution.

Skolverket. (1998). *Nationella kvalitetsgranskningar 1998*. Stockholm. Liber Distribution.

Skolverket. (1999, a). *Att genomföra utvärdering– exempel från skolor och kommuner*. Stockholm. Liber Distribution.

Skolverket. (1999, b). *Att utvärdera skolan*. Stockholm. Liber Distribution.

Skolverket. (2000). *Att göra research. Var och hur man hittar information. Verktyg för utvärdering*. Stockholm.

Skolverket. (2001). *BRUK – för kvalitetsarbete i förskola och skola*. Stockholm: Liber Distribution.

Skolverket. (2008, a). *Allmänna råd och kommentarer. För arbete med åtgärdsprogram*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2008, b). *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2010). *Utmaningar för skolan. Den nya skollagen och de nya reformerna*. Stockholm.

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Edita

SFS 1997:702. Svensk författningssamling, Förordning om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m.

SFS 2007:638. Svensk författningssamling, Examensordning, Speciallärarutbildning.

Svenska Uneskorådet. (1997). *Salamancadeklarationen och handlingsram för undervisning av elever med behov av särskilt stöd*. Svenska Uneskorådets skriftserie 1996:4.

Svenska Uneskorådet. (2006). *Salamancadeklarationen och Salamanca +10*. Svenska Uneskorådets skriftserie 2/2006.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund. Studentlitteratur.

Tideman, M., Rosenqvist, J., Lansheim, B., Ranagården, L. & Jacobsson, K. (2004). *Den stora utmaningen*. Halmstad: Högskolan Halmstad.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna. Lpo-94*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Öquist, O. (2007). *Systemteori i praktiken, Systemteorins tillämpning inom utbildning, vård, socialt arbete*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Öquist, O. (2010). *Systemteori i praktiken, konsten att lösa problem och nå resultat*. Stockholm: Gothia Förlag.

Melén-Fäldt, M. (2010-12-09) Föreläsning - Högskolan i Kristianstad.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer*

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2011-04-20)

Q-Steps Kvalitetssäkring AB, *Qualis*

http://www.q-steps.se/Templates/Page_74.aspx (2011-06-16)

BILAGOR

Bilaga I

Intervjuguide

Syftet med vår studie är att kartlägga och undersöka hur den specialpedagogiska verksamheten utvärderas i en kommun. Vi vill i vår studie söka svar på om olika skolor lever upp till de nationella och lokala krav som ställs på utvärdering, vad av innehållet i den specialpedagogiska verksamheten som utvärderas och om utvärdering kan bidra till att höja kvalitén i det stöd som elever i behov av särskilt stöd har rätt till.

Vi har i vår studie prioriterat tre frågeställningar:

- Hur utvärderas den specialpedagogiska verksamheten på olika skolor?
- Vilka ämnen/områden inom den specialpedagogiska verksamheten utvärderas?
- Vilka metoder använder skolorna för att utvärdera den specialpedagogiska verksamheten?

Intervju av rektorer och skolchef.

Utvärdering

Hur ser du på utvärdering?

Vilka för- och nackdelar finns anser du?

Vad anser du är viktigt att utvärdera?

Varför utvärderar ni på er skola? (*i er kommun*)

Vilka direktiv får du från skolledningen om utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten? (*politikerna*)

Hur utvärderas den specialpedagogiska verksamheten på er skola? (*i kommunen*)

Hur organiseras den specialpedagogiska verksamheten på er skola? (*i kommunen*)

Hur ofta görs utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten? (*i kommunen*)

Vem är ansvarig för utvärderingen?

Vem genomför utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten?

Görs utvärdering på individ-, grupp- och/eller organisationsnivå?

Vad används utvärderingen till?

På vilket sätt anser du att utvärdering kan höja kvalitén för barn i behov av särskilt stöd?

Vilka ämnen/områden inom den specialpedagogiska verksamheten utvärderas?

Vad utvärderas, svenska, matte, engelska?

Vad i de olika ämnena utvärderas?

Vad anser du är skillnaden mellan uppföljning och utvärdering?

Vilka utvärderingsmodeller/metoder använder ni? (i kommunen)

Vem har beslutat om val av modell/metod?

Framtid

Hur skulle du önska att utvärdering av den specialpedagogiska verksamheten såg ut i framtiden?

Bilaga 2

Hej! xx-xx-11

I vår utbildning till speciallärare på Kristianstad Högskola ingår som ett sista moment att skriva ett examensarbete. Vi har till avsikt att fördjupa oss i ämnet utvärdering med inriktning specialpedagogik och ber genom detta brev om din hjälp. Vi är därför tacksamma om vi kan komma till er skola och intervjua Dig vilket beräknas ta ca.1 timme. Din medverkan kommer att avidentifieras och Du förblir således anonym. Om intresse finns kan Du senare få ta del av vår rapport. Vi hoppas på Din medverkan och hör av oss per telefon.

Med vänliga hälsningar
Malin Lindgren och Pernilla Stolt
Högskolan Kristianstad